

O'QUVCHILARNING DIALOGIK NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA TALIM TEXNOLOGIYALARNING AHAMYATI

Jo'rayeva Dilshoda Shukirillo qizi

Mirzo Ulug'bek nomidagi
O'zbekiston Milliy Universiteti
Xorijiy filologiya fakulteti
Fransuz filologiyasi 3-bosqich talabasi.

Annotatsiya: Bolalarda og'zaki nutqni rivojlantirish ularning kelajagi uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan jarayon. Ushbu jarayon har bir bolada har xil bosqichda o'tadi, bu esa ularning psixologiyasi va ta'lim muassasidagi olayotgan ta'limga bog'liq. Ushbu maqolada o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirishning afzalliklari va usullari haqida batafsil bayon qilinadi.

Kalit so'zlar: og'zaki nutq, yozma nutq, o'quvchilar psixologiyasi, maktab, ta'lim dasturi, interaktiv o'yinlar va h.k.

Ma'lumki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining nutqlaridagi nuqsonlarni bartaraf etish o'quvchilar va logopedlar zimmasiga yuklanadi. Talaffuzdagi kamchiliklarni aniqlashda bolaning nutqini tekshirib ko'rish, nutq buzulish sabablarini o'rganish lozim. Buning uchun har bir bola nutqini tekshirish varaqasi to'ldirilib, qaysi tovushlar to'g'ri yoki noto'g'ri talaffuz qilayotgani belgilab boriladi. Nutq ostirish- ongli o'qishni, so'zlash va yozishga o'rgatishni, til haqida o'quvchilarning yoshi va tushunchasiga mos bo'lgan bilim berishni, ularning lug'at boyligini oshirishni, boshqalarning nutqiga e'tibor va qiziqishni o'stirish, kitob o'qishga muhabbat uyg'otishni ko'zda tutadi. Ba'zi bolalar tovushlarni noto'g'ri talaffuz qilibgina qolmay, ularni bir-biridan farqlay hamolmaydilar. Nutqdagi bunday kamchiliklar darslarni o'zlashtirishda bolalar uchun sezilarli qiyinchiliklarni tug'diradi. Bunday hollarda logoped mashg'ulotlar yordamiga muxtoj bo'ladilar.

Ijodiy qayta hikoyalashda hikoya kontekstni yoki shaklini o'zgartirish orqali aytiladi o'qilayotgan hikoya yoki hikoyani yangi epizodlar bilan to'ldirish orqali.

Sahnalashtirish yoki sahnalashtirishda o'quvchilar o'qilgan hikoyani sahnalashtirilgan hikoyaga aylantiradilar. Qilmoq Bu, ular hikoyaning ssenariysi, kostyumi, imo-ishoralari haqida o'ylashadi ishtirokchilar, monologni dialogik nutqqa aylantiradi (bu eng ko'p til o'rgatish nuqtai nazaridan muhim ish).

O'qilishi kerak bo'lgan hikoyaga rasm chizishda o'quvchi o'qilgan rasmdan rasm tanlaydi o'qilgan yoki chizilgan asar mazmuniga ko'ra rassomlar tomonidan chizilgan rasmlar o'zini tasvirlaydi. Agar talaba rasmni yaxshi chiza olmasa, u og'zaki o'zi chizmoqchi bo'lgan rasmni tasvirlaydi, ya'ni so'zlar bilan rasm chizadi.

O'qilgan hikoyani davom ettirish usuli maktab amaliyotida keng qo'llaniladi. Bu usul hikoya mazmuni davom ettirish imkonini beradigan asarlarda qo'llaniladi.

Chiroyli so'zlashni, savodli, to'g'ri yozishni, o'z fikrini ravon va aniq bayon etishni bilmagan yoki etolmagan o'quvchi bilimlarni muvafaqqiyat bilan o'zlashtira olmaydi. Har bir insonning nutqi chiroyli, mukammal, talaffuzi aniq, ravon bo'lsa, fikrlash doirasi keng, idrok qilishi ham teran bo'ladi. Nutq orqasli odamzot o'zining ichki hissiyotlarini ham bayon qiladi,

nutq esa barcha insonlarda ham bir xilda-to'la rivojlangan yoki shakillangan bo'lavermaydi. Ertak ustida ishlashda bolalarni ertakni o'qishgagina emas, balki uni aytib berishga o'rgatish ham muhimdir. Ertak aytish og'zaki nutqni o'stiradi, bolalar nutqini yangi so'z va iboralar bilan boyitadi, ona tiliga muhabbatni tarbiyalaydi. Nutq ikki ko'rinishga ega –og'zaki, va yozma nutq. Bular o'zaro uzviy bog'langan bo'lsa ham, har birining o'ziga xos xususiyati bor. Og'zaki nutqda tovuchlar, so'zlar nutq orqali talaffuz qilinsa, eshitish a'zolari orqali qabul qilinadi. Shuning uchun o'quvchilarning og'zaki nutqini o'stirishida, avvalo ularning nutqidagi kamchiliklar sabablarini aniqlash, uni bartaraf etish yo'llarini izlab topishimiz kerak.

Og'zaki nutqqa o'rgatishning ilk davrida daktiologiya (qo'l alifbosi) dan foydalaniladi. Bu narsa bolalarning tovushlarni talaffuz qilib, o'zlashtirib borganlari sari faqat yordamchi vosita bo'lib xizmat qiladi. Yuqori saviyada yozilgan badiiy asarlar bolalarning nutq normalarini (me'yorlarini) muvaffaqiyatli o'zlashtirishlariga hamda tilning emotsional tomonlarini his etish qobiliyati rivojlanishiga, og'zaki nutqning intonatsion ifodaliligi shakllanishiga ta'sir etadi. So'zlashish-suhbat metodidan bolalar lug'atini faollashtirishda foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu metod orqali bola lug'atidagi so'zlardan o'rinli foydalanishga, gaplarni to'g'ri tuzishga o'rganib boradi. Bunda o'qituvchi kichik guruhda tabiiy obyektlar va ularning modellari (o'yinchoqlar, suratlar)ga tayanish usullaridan, katta guruhlarda esa so'zli didaktik o'yinlardan foydalanadi.

Qayta hikoya qilish metodidan besh yoshli bolalar guruhida tashkil etiladigan ishlarda keng foydalaniladi. Uning yordamida bolalar nutqining leksik, grammatik, intonatsion jihatlari shakllanadi. Ular bog'lanishli dialogik va monologik nutqni badiiy asar namunalari yordamida amaliy tomondan egallab oladilar. Badiiy asarlarni qayta hikoya qilishga o'rgatishda o'qituvchining asosiy vazifasi mazkur yoshdagi bolalarga mos bo'lgan, mazmuni va tili jihatidan bolalarga tushunarli bo'lgan asarlarni tanlashdir. Hikoya o'ylab topish (to'qish) metodi bolalarni ijodiy izlanishga: kuzatganlari bo'yicha hikoya tuzish; xotiradan hikoya tuzish; xayoliy hikoya tuzishga o'rgatadi. Nutq ikki shaklga ega - og'zaki va yozma. Ular bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lsada, ularning har biri o'ziga xos xususiyatlarga ega. Og'zaki nutqda so'zlar nutq orqali talaffuz qilinganda tovushlar eshitish organlari orqali qabul qilinadi. Shuning uchun o'quvchilarning og'zaki nutqini rivojlantirishda avvalo ularning nutqidagi kamchiliklarning sabablarini aniqlashimiz va uni bartaraf etish yo'llarini izlashimiz kerak. Chiroyli gapirishni, savodli bo'lishni, to'g'ri yozishni, o'z fikrini ravon va aniq ifodalashni bilmagan o'quvchi bilimni muvaffaqiyatli o'zlashtira olmaydi. Har bir insonning nutqi go'zal, mukammal, talaffuzi aniq va ravon bo'lsa, tafakkur doirasi keng, idroki chuqur bo'ladi. Nutq orqali inson o'zining ichki tuyg'ularini ham ifodalaydi, nutq esa hamma odamlarda bir xilda to'la takomillashib, shakllana olmaydi. Ba'zi bolalar nafaqat tovushlarni noto'g'ri talaffuz qiladilar, balki ularni bir-biridan ajrata olmaydilar. Nutqdagi bunday kamchiliklar bolalar uchun darslarni o'zlashtirishda sezilarli qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Bunday hollarda nutq terapevtlari o'qitishning yordamiga muhtoj. Og'zaki nutqni o'rgatishning birinchi davrida daktiologiya (qo'l alifbosi) qo'llaniladi. Bu faqat yordamchi vosita bo'lib xizmat qiladi, chunki bolalar tovushlarni talaffuz qiladi va o'zlashtiradi.

Boshlang'ich o'rta sinfdan ona tili darslarida barcha sinflarning etakchi roli nutqni rivojlantirish bo'lib, u savod o'rgatish, nozik yozish ko'nikmalarini rivojlantirish va fikrlash doirasini kengaytirish vazifalarini o'z ichiga oladi. Bu darslarda ko'proq amaliy maqsadlarni ko'zlash, nutqda til resurslaridan foydalanish ko'nikmalarini shakllantirish, ijodiy fikrlash, o'quvchilarda til sezgirligini tarbiyalash zarur. Ularning og'zaki nutqini muntazam ravishda tarbiyalash tegishli nutqda, matn tuzishda amaliy yordam beradi. Masalan, "Kim sezgir", "Bu

nima", "Ismingizni ayt" o'yinlari. Bu turdagi mashqlar o'quvchilarning yangi harfni o'rgatgandan keyin qay darajada o'zlashtirganligini tekshirish va mustahkamlash maqsadida o'tkaziladi. O'qituvchi doskadagi harflarni ma'lum tartibda teradi va ularni o'qib bo'lgach, o'quvchilar navbatma-navbat dars o'tadi. Keyin harflar bolalar sezmasdan almashtiriladi. Shu bilan birga o'quvchilarning sezgirligi va topqirligi baholanadi va rag'batlantiriladi. Shunday qilib, har bir darsda, qaysi mavzu bo'lishidan qat'i nazar, o'quvchilarning ongli, ravon, to'g'ri va ifodali o'qishini ta'minlash, nutqini yaxshilashga intilish birinchi navbatdagi vazifamizdir.. Bu mashg'ulotlar o'quvchilarga yil davomida olgan bilimlarini namoyish etish, tahlil qilish va mustahkamlashga, og'zaki nutqni rivojlantirishga, eslab qolish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Ma'lumki, nutq tafakkur bilan bog'liq, shuning uchun u tafakkur bilan uzviy bog'liqdir. liksiz o'sadi. Darsda o'qilgan asarni o'quvchilarning ongli ravishda anglab olishlari, asosiy mazmun, g'oyani tushunishlari uchun tahlil, sintez, taqqoslash, umumlashtirish kabi mantiqiy usullar qo'llaniladi. O'qilgan asarni tahlil qilishda turli ish usullari qo'llaniladi. Bolalar hikoyaning bosh qahramonlarini aytib berishadi, o'qituvchi rahbarligida ishning sxematik rejasini tuzadilar (tugun, kulminatsiya, yechim).

Aytish mumkinki, nutqni rivojlantirish darslarida, ayniqsa, bolalar katta pul to'laydilar badiiy asarlarni o'qish va hikoya qilishga e'tibor. Badiiy asarlarni o'rgatish va sahnalashtirish hikoyalarni qayta aytib berish, she'r yod olish zimmasiga katta mahorat va mas'uliyat yuklaydi o'qituvchi. Agar badiiy asarning mazmuni muallif tomonidan yorqin ifodalangan bo'lsa, in ishtirokchilarning nutqlari (nutqlari) bolalarga ifodali, mazmunli, bu bolalarning his-tuyg'ularini, his-tuyg'ularini, xarakterini rivojlantirish, voqealar uzoq vaqt esda qoladi, lug'atni saqlab qolish uchun ijobiy ta'sir qiladi nutqni boyitish va grammatik jihatdan to'g'ri shakllantirish. Bolalar osonlikcha o'qituvchining ish bo'yicha savollariga javob berish, ba'zi so'zlarni, jummalarni takrorlash, qahramonlarning ijobiy va salbiy tomonlarini tasvirlab bering, o'qituvchiga taqlid qilishga harakat qiling va ularning ovozigacha taqlid qiling.

Foydalangan adabiyotlar:

1. Ma'qulova B. Va boshqalar. Boshlang'ich sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari. T., «O'qituvchi», 1996- yil.
2. .Mirzaev I. Dars tahlili. T., «O'qituvchi», 1985- yil.
3. Oripov K., Obidova M. Ifodali o'qish. T., «O'qituvchi», 1982- yil.
4. To'rt yillik boshlang'ich sinflar dasturi. T., «O'qituvchi», 1999- yil.
5. Umarova M, Xudoyberganov M. Bayonlar to'plami.T."O'qituvchi",1992-yil.
6. Qosimova K. Boshlang'ich sinflar ona tili o'qitish metodiikasi. T., O'qituvchi, 1985- yil.
7. Sadullaeva N., Sapaeva D. Analysis of Eponyms in the Terminology of Dermatovenerology //Annals of the Romanian Society for Cell Biology. – 2021. – C. 452-459.
8. Sadullaeva, N., & Bakhtiyorova, M. (2021). Reflection of Onomastic Principles in Naming. Annals of the Romanian Society for Cell Biology, 3001-3007.
9. Sadullaeva N., Burieva U. The Peculiarities of Incomplete Sentences in Modern English //Annals of the Romanian Society for Cell Biology. – 2021. – C. 3008-3020.
10. Sadullaeva S., Arustamyan Y., Sadullaeva N. Shifting the assessment paradigm from knowledge to skills: Implementation of new appraisal procedures in EFL classes in Uzbekistan //International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering. – 2019. – T. 9. – №. 1. – C. 4943-4952.

11. Arustamyan, Y., Siddikova, Y., Sadullaeva, N., Solieva, M., & Khasanova, N. (2020). Assessment of Educational Process and its Organization. *International Journal of Psychosocial Rehabilitation*, 24(S1), 573-578